

Bilaga 4 - Stadsledningskontorets förslag till planeringsdirektiv 2024

Umeå kommuns inriktningsmål - nuläge och analys

Innehåll

Inledning och bakgrund.....	3
Tillväxt	4
Social hållbarhet.....	8
Klimatneutrala Umeå 2040	14
Digital transformation	18

Rapportens innehåll har upparbetats av:

Område tillväxt - Peter Juneblad, Näringslivsdirektör

Område social hållbarhet - Annika Dalén, Strategisk utvecklare övergripande planering

Område klimatneutrala Umeå 2040 - Annika Myrén, strategisk utvecklare, Mikael Brändström, Chef övergripande planering

Område digital transformation - Thomas Molén, CDO

Inledning och bakgrund

Umeå kommunfullmäktige beslutar om inriktningsmål för att skapa riktning och förändring inom ett avgränsat område. Inriktningsmålen kan syfta till att skapa såväl utvecklings- som driftskapacitet och berör alltid flera kommunala aktörer. Inriktningsmålen ska vara långsiktiga och gälla för minst en mandatperiod.

För att förverkliga intentionerna med inriktningsmålen finns från och med verksamhetsår 2023 ett program kopplat till varje mål. Det fungerar som en konkretisering och inramning av respektive inriktningsmål som kommunfullmäktige antar. Umeå kommuns fyra program är

1. Program för tillväxt
2. Program för social hållbarhet
3. Program för klimatneutrala Umeå 2040
4. Program för digital transformation.

Ett program berör oftast flera nämnder och bolagsstyrelser. Varje program innehåller också en beskrivning av ett antal fokusområden under kommande planeringsperiod. För att följa och analysera kommunkoncernens utveckling mot målbilden kan kommunövergripande indikatorer kopplas till varje inriktningsmål. Ett program omfattar nya eller befintliga planer, strategier, projekt, tilläggsuppdrag, samverkansavtal och överenskommelser som bedöms vara relevanta och väsentliga för kommunens möjligheter att nå det inriktningsmål som programmet ska stödja.

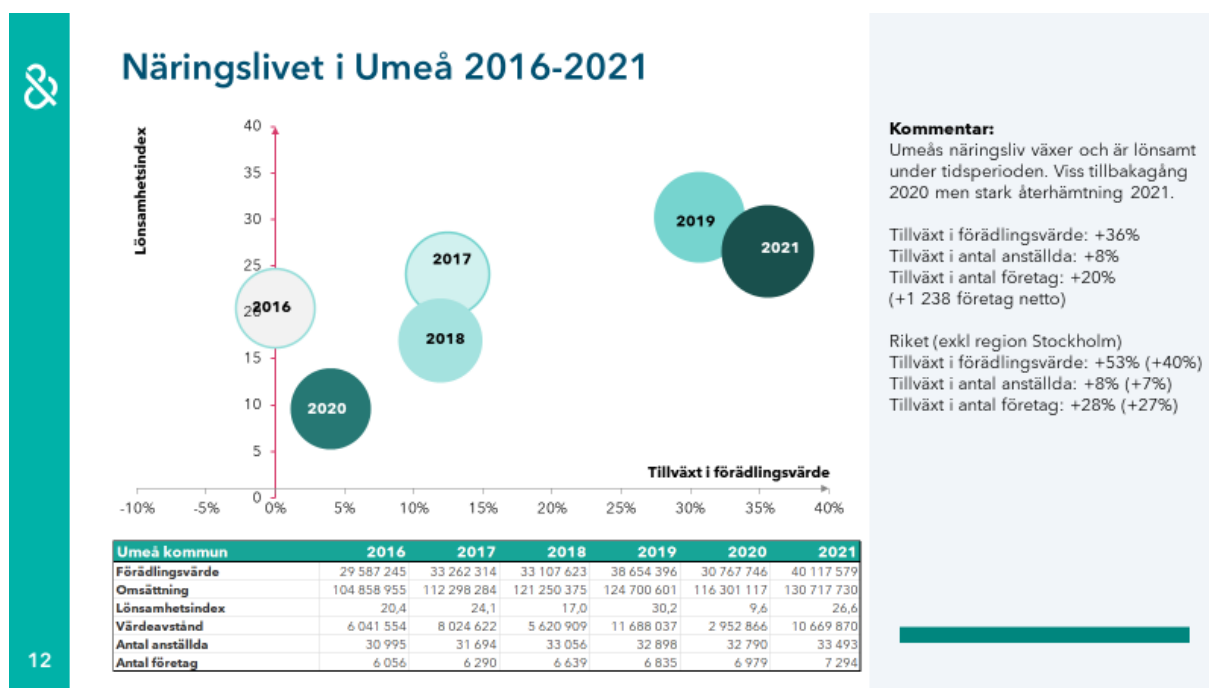
I den här bilagan presenteras nuläge och analys av de fem inriktningsmålen och de fyra programområdena. Syftet är att inför kommande planeringsperiod ge en bild av hur läget är, vilka aktuella samhällsförändringar som kan vara viktiga att ta hänsyn till i planeringen samt status inom de olika fokusområdena som är angivna inom respektive program. Bilagan är ett underlag för fortsatt planering och för den politiska beredningsprocessen.

Tillväxt

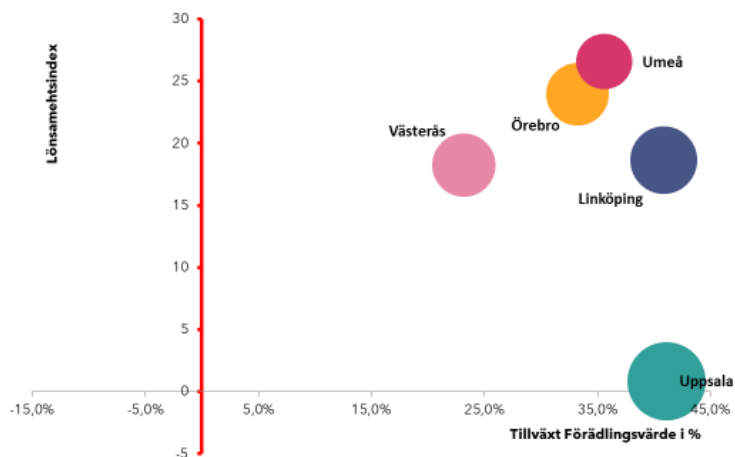
Nuläge

Tillväxt är många gånger konsekvensen av att Umeå är en hållbar och attraktiv plats för både företag och invånare. Område tillväxt är därför fokuserat till tre områden som ansetts särskilt viktiga på medellång sikt och som är kopplade till målet om 200 000 invånare och därmed 35 000 nya arbetstillfällen till 2050. Det betyder inte att övriga områden som är kopplade till tillväxt och näringslivsutveckling (Se av KF antagen näringslivsstrategi) är nedprioriterade utan de hanteras inom ramen för nämndernas grunduppdrag.

Umeås företag har klarat pandemin väl. Även om undantag finns så har återhämtningen gått oerhört snabbt. År 2021 påvisades en stark tillväxt i antalet anställda, omsättning och lönsamhet. Dock med de osäkerheter som ligger inbyggda i nuvarande världsläge och dess påverkan, inte minst kring hur länge en lågkonjunktur varar.

Figur 1 – Lönsamhet och förädlingsvärde hos samtliga Umeås företag per år under perioden 2016–2021. Lönsamhet är inrapporterad vinst enligt bokslutet och förädlingsvärdet är ett jämförbart mått på insatser i form av kapital, personal och inköp jämfört med intäkter. Källa: Dan & Bradsheet och SCB

Kommentar:

Bra tillväxt i Förädlingsvärde i alla kommuner. Umeå har jämförelsens lönsammaste Näringsliv..

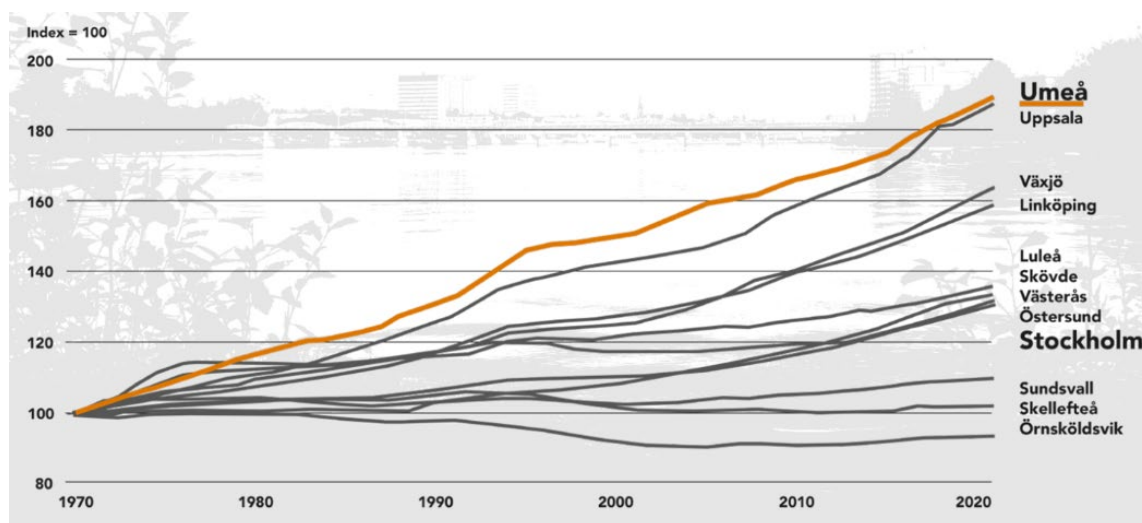
16

Figur 2 – Utveckling av lönsamhet och förädlingsvärde hos samtliga kommunens företag under perioden 2016–2021. Jämförelse med jämförbara städer. Lönsamhet är inrapporterad vinst enligt bokslutet och förädlingsvärdet är ett jämförbart mått på insatser i form av kapital, personal och inköp jämfört med intäkter. Källa: Dan & Bradstreet och SCB

Umeå kommuns fokusområden inom tillväxt

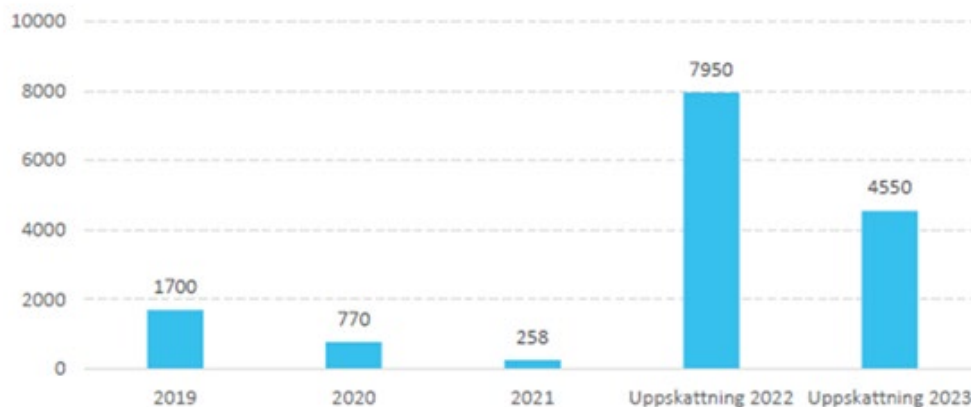
Fokusområde - Bostadsbyggande

Det genomsnittliga bostadsbyggandet i Umeå de senaste 30 åren har legat på lite drygt 700 bostäder per år. Bostadsbyggandet har möjliggjort att befolkningstillväxten varit bland de högsta i landet.

Figur 3 – Indexerad befolkningsutveckling för ett antal svenska kommuner Källa: SCB

Bostadsbrist har varit en realitet under lång tid i Umeå och därför har kommunfullmäktige höjt målsättningarna med ett mål på 2 000 byggda bostäder per år. Nytt bostadsförsörjningsprogram och handlingsplaner för bostadsbyggande visar vägen mot målen men fortsatt är volymer, handläggningstider och ambitionen om en god planberedskap inte uppnådda. Prognosen för 2022 är cirka 1 100 färdigställda bostäder. Diagrammet nedan visar att det finns ett stort antal bostäder i detaljplaner i de senare delarna av planprocessen. Förskjutningar kommer ske över årsskiften men diagrammet ger en fingervisning om vilka volymer som finns i de detaljplaner som antas under de närmaste åren.

Figur 4 – Antalet bostäder i antagna detaljplaner Källa: Umeå kommun, Statistik och analys

Under våren 2023 påbörjas arbetet med aktualisering av översiktsplanen. I detta arbete kommer nya områden att pekas ut för uppfyllelse av befolkningsmålet. Genom trenderna i samhället där fler detaljplaner överklagas och där kravet på utredningar i den enskilda planen markant ökat, behöver antalet områden som det arbetas med öka. Utmaningarna med integrerade perspektiv i den hållbara samhällsutvecklingen behöver belysas, utmanas och hanteras både lokalt och nationellt.

Fokusområde - Universiteten som tillväxtmotorer och Umeås förmåga att nyttja detta för fortsatt tillväxt

Samordning och samverkan med universiteten är omfattande och sker på alla nivåer, från strategiska partnerskap till enskilda medarbetares samarbeten. Umeå och Universiteten har på många sätt "vuxit ihop". Som goda exempel kan gemensamt ägda inkubatorer nämnas som starkt bidragit till faktisk tillkomst av företag och arbetstillfällen. Under kommande år kommer arbetet inom programmet fokusera på att identifiera och på ett strukturerat sätt skapa aktiviteter som, utöver de som nu genomförs, stärker Umeås förmåga att nyttja Universiteten i ett tillväxtperspektiv. Nyckeltal kopplas därtill och aktiviteterna genomförs inom ramen för befintliga strukturer och det strategiska partnerskapet.

Fokusområde - Etableringar och företagens tillväxt

Under perioden är den främsta prioriteringen att fortsätta arbetet med planlagd "färdig" verksamhets- och industrimark. Intresset för att investera i Umeå och för att våra företag ska expandera är stort. Där har kommunen en tydlig roll och det är kopplat till ett tydligt tidsfönster. Arbetet sker i nära samverkan mellan de olika förvaltningarna och berörda

kommunala bolag utifrån behov av mark, infrastruktur och el mm. Tre branscher är prioriterade där arbetet är samordnat inom kommunkoncernen, Umeå Universitet och det lokala näringslivet. Under början på 2023 kommer Umeå för första gången på många år ha verksamhetsmark med god tillgång till el. Det gör att arbetet kommer att vändas till att hitta rätt tagare av företag som bidrar till Umeås tillväxt. Under perioden förstärks därmed det koncerngemensamma proaktiva arbetet med investeringsbefrämjande.

Vad innebär nuläget för Umeå kommun

Umeå har haft en exceptionellt stark tillväxt under den senaste tioårsperioden. Näringslivet har utvecklats starkt och i nivå med de större regionhuvudstäderna i södra Sverige. En tillväxt som inte får tas för givet. Att skapa goda förutsättningar för företagens utveckling och tillväxten av arbetstillfällen är fortsatt i fokus. Umeå Kommun har, utöver de delar där vi är en tydlig aktör som tex vid markanvändning, även rollen att samordna det systematiska arbetet med ekosystemet av innovations- och företagsstöd. Från företagande i skolan till världsledande inkubatorer.

Social hållbarhet

Social hållbarhet är komplext och kräver bred samverkan mellan aktörer på alla nivåer för att möta de gemensamma samhällsutmaningarna. Skillnader i livsvillkor och levnadsförhållanden kan delvis synliggöras genom statistik men för att underlaget ska bli ett verktyg för förändring mot ökad social hållbarhet behövs breda maktanalyser och åtgärder för en jämnare fördelning av makt och resurser samt möjlighet att påverka samhället och sitt eget liv. I arbetet med social hållbarhet är ett helhetsperspektiv därför av stor betydelse, så att insatserna inte bara sker punktvis för särskilda platser eller grupper eller genom endast vissa riktade insatser.

Arbetet med social hållbarhet är nära knutet till arbetet för Umeås tillväxt och bör inte förstås som ett separat politikområde. Det är en av flera sammanhängande hållbarhetsdimensioner som ömsesidigt stärker varandra.

Denna beskrivning syftar till att ge en kort övergripande lägesbild över arbetet med de fem fokusområdena i programmet för social hållbarhet.

Nuläge

Umeå kommun har en gynnsam position i arbetet med social hållbarhet. Övre Norrland, där Umeå är största stad, rankas av EU-kommissionen som den socialt mest hållbara regionen i Europa i sitt *European Social Progress Index*¹. Sverige är ett av de länder i världen med högst tillit mellan människor och Umeå fortsätter att ligga i topp i nationella mätningar². När tillitsgraden är hög märks det genom att fler deltar i påverkansprocesser som demokratiska val, föreningsliv och annat. Stora skillnader i livsvillkor mellan medborgare riskerar å andra sidan att leda till minskad tillit. Förebyggande arbete är därför av högsta vikt för att bibehålla en hög grad av tillit i hela kommunen.

Det finns idag en utvecklad samverkan med såväl lokala som regionala, nationella och internationella aktörer för att utmana och flytta fram positionerna kring jämställdhetsarbete inom Umeå kommun. Detta inte minst genom metoden *Det könade landskapet* som lyfts som ett gott exempel på hållbar stadsutveckling i Europa. Umeå kommun var även en av fyra kommuner som nominerades till Planpriset 2021 för arbetet med stadsdelsdialoger där en del av motiveringen löd *”Umeås stadsdelsbeskrivningar visar betydelsen av tidig medborgardialog för att skapa socialt hållbara stadsdelar”*.³

Det har tagits fram ett par olika lägesanalyser och rapporter som bidrar till en djupare analys av programmets fokusområden de senaste åren. Där samlas både kvantitativa- och kvalitativa data. Nedan finns utdrag ur bland annat dessa, tillsammans med kompletterande statistik.

¹ Europeiska kommissionen (2020) European Social Progress Index

² Lars Trägårdh (2021) Tillitsbarometern, levande rapport 1, version 6, Ersta Sköndal Bräcke Högskola

³ <https://via.tt.se/pressmeddelande/umea-kommun-ar-nominerat-till-planpriset?publisherId=1422393&releaseId=3316675>

Vad som framkommer är att Umeå på många områden står sig bra i relation till riket och jämförbara kommuner. Det framgår även att maktstrukturer och normer fortsatt påverkar livsvillkoren för både kvinnor och män, flickor och pojkar.

Umeå kommuns fokusområden inom social hållbarhet

Fokusområde - Umeå ska växa hållbart utan några utsatta områden

Den nu gällande samverkansöverenskommelsen (2021–2024) med polismyndigheten fastställer att Umeå kommun är den enda större kommunen i landet där det ännu inte finns ett utsatt område, enligt polisens definition, men att tendenser till social oro finns. För att motverka dessa startade det övergripande uppdraget *Umeå växer – tryggt och säkert* under 2018 i samarbete med polisen och med särskilt fokus på de nordöstra stadsdelarna som har högre tal av otrygghet än övriga kommunen. I en utvärdering av satsningen fastställdes att ett av de viktigaste resultaten var den samverkan som möjliggjordes samt att det förebyggande arbetet med största sannolikhet bidragit till att den sociala oron inte ökat i områdena.⁴

Som en del av det förebyggande arbetet mot segregation genomfördes under 2022 en medborgardialog om segregation med 93 deltagande i djupintervjuer. Resultatet blev en perspektivsammanställning som presenterar några åtgärdsförslag, däribland att skapa förutsättningar för ökad samverkan mellan föreningsliv och skola, skapa ett nätverk för dialog om segregation och integration samt kompetensutveckla kommunens personal rörande diskriminering.

För att försöka skapa en lägesanalys av våldet i Umeå genomfördes en våldskartläggning under 2021. När resultaten för de olika kategorierna av våld (som det idag finns verktyg att mäta) ställdes bredvid varandra och bredvid den nationella statistiken framträdde ett ovanligt lokalt mönster. Umeå kommun har en låg förekomst av våld generellt och förvånansvärt små skillnader mellan män och kvinnor, pojkar och flickor i stort. Inom vissa kategorier framträder dock stora könsskillnader, framför allt det sexuella våldet. Hela 13 procent kvinnor och 1 procent män uppger att de utsatts för sexuellt våld eller tvång för mer än 12 månader sedan. I rapporten påpekas även det stora mörkertalet vad gäller särskilt våld i nära relationer och därav svårigheten att få en heltäckande bild av våldet i staden. Få våldsformer är mer svårupptäckta än de som faller inom kategorin hedersrelaterat våld och förtryck. I rapporten *Hedersvåld och förtryck i Umeå kommun (2022)* bedöms utifrån befintligt material att omfattningen är något lägre än i andra svenska städer som gjort liknande kartläggningar. Det finns dock skillnader gällande uppfattningen om omfattning och allvarsgrad, såväl inom som mellan olika verksamheter. Problemen finns i hela kommunen men i olika grad.

⁴ Anders, Hanberg & Joakim, Lindgren (2021) Utvärdering av "Umeå växer tryggt och säkert"-slutrapport, Umeå Centre for Evaluation Research, Umeå universitet

Fokusområde - Umeå kommun ska skapa förutsättningar för kvinnor och män att ha samma makt att forma samhället och sina egna liv

Umeå kommuns jämställdhetsarbete utgår ifrån ett maktperspektiv och baseras på förståelsen att det finns en social och kulturell konstruktion av kön. Både kvinnor och män begränsas av traditionella uppfattningar och värderingar om vad som är kvinnligt och manligt.

I rapporten *Unga 20* exemplifieras normer kopplat till maskulinitet och femininitet där ungdomar i Umeå beskriver att det som är absolut viktigast för att få hög status bland andra ungdomar är att vara en bra kompis. Efter detta är det viktigast bland tjejerna att se bra ut. Detta är viktigt även bland killarna men att vara bra på idrott är något viktigare.

I klimatkontraktet som skrevs under den 8 december 2021 åtar sig Umeå kommun bland annat att skapa omställningskraft i hela regionen genom att etablera Umeå som ett nav för innovation kring hållbar och jämställd stadsplanering. Jämställdhetsarbete har visat sig vara en viktig del i arbetet för klimatneutralitet, inte minst genom att systematiskt utmana normer. Projektet Innovation för jämställd och hållbar arbetspendling har till exempel fokuserat på att undersöka vad som kan få män som jobbar på Västerslätts industriområde att resa mer likt kvinnor och minska arbetspendlingens klimatpåverkan. Genom att undersöka mobilitetsmönster ur ett jämställdhetsperspektiv framkom att män generellt använder mer bil än kvinnor. Skillnaden i transportbeteende är så stor att om män reste som kvinnor skulle energianvändningen från bilresande minska med närmare 20 procent. Umeå kommuns lokala konsumtionsvaneundersökning visar också på könade mönster i ansvar för och faktisk konsumtion som relaterar till den ojämna fördelningen av det obetalda hem- och omsorgsarbetet.

Fokusområde - Barns uppväxtvillkor

Undersökningen *Unga* utforskar hur unga människor mår och fyller samtidigt en demokratisk funktion där ungdomarna själva får möjlighet att uttrycka hur de upplever skola och vardag. I korthet visar *Unga 20* att andelen tjejer och killar som upplever att de kan påverka skolans verksamhet har minskat ända sedan 2016. Tjejerna uppger generellt att de har mer besvär av stress, huvudvärk, magont, svårigheter att somna och dålig sömn än killarna även om det ökat för båda grupperna sedan 2018. Nästan en tredjedel av tjejerna uppger att de har huvudvärk varje dag eller flera gånger i veckan. Bland killarna är det strax över en av tio ungdomar som har samma problem.

Bland tjejerna håller 95 procent med om att alla människor är lika mycket värda. Bland killarna är det endast 86 procent som håller med om människors jämlikhet. En minskning har skett i båda grupperna från år 2018.

Invånare i åldern 0–19 år i ekonomiskt utsatt hushåll i Umeå var år 2020 5,5 procent, vilket är lägre än riket i stort och jämförbara kommuner. Andelen ligger på liknande nivåer som föregående år men med en kontinuerlig liten ökning sedan 2016.⁵ Umeå kommun arbetar med detta genom handlingsplanen mot barnfattigdom.

⁵ Kolada jämföraren (hämtad: november 2022)

Att ha utländsk bakgrund och en ensamstående förälder är faktorer som var för sig ökar risken för och sårbarheten av att leva under ekonomisk knappa förhållanden. Tillsammans förstärker de bägge faktorerna varandra.⁶ I en fördjupad analys av Unga-enkäten syns även ett samband mellan barn och unga som upplever att dom har sämre ekonomisk standard och de som ser mindre ljus på framtiden.

Fokusområde - Boende och bebyggelsemiljö

I rapporten *Umeås stadsdelar- så står det till!* ingår forskning från Umeå Universitet där det sociala kapitalet⁷ följs upp i ett antal bostadsområden i Umeå kommun 2006–2020. Resultaten visar att socialt kapital är trögrörligt. Underlaget behandlar även frågan om var i staden det tycks finnas barriärer mellan olika områden och vad det är som gör att umeborna är stolta över var de bor.

Med en växande andel äldre i Umeå ställs bland annat särskilda krav på olika boendialternativ, från anpassade boenden där en äldre person kan bo kvar även om funktionsnedsättningarna ökar och högre omsorgsnivå behövs, till seniorboenden. Därför finns äldres boendesituation med som ett speciellt fokusområde i det nya Bostadsförsörjningsprogrammet för Umeå kommun. I rapporten *Så trivs äldre i flerbostadshus* uppgav närmare 20 procent av de äldre att de vill flytta från sin nuvarande bostad av något skäl. Det enskilt vanligaste flyttmotivet var att få bo i en mer tillgänglig bostad (18 procent). Av de som bor ensamma i hushållet upplever drygt var fjärde sig isolerade ibland eller ofta. Det är tre gånger så vanligt i jämförelse med om man bor tillsammans med någon. Känsla av ensamhet är större bland äldre kvinnor än bland män. Exempelvis uppgav 59 procent kvinnor och 47 procent av äldre män med hemtjänst i Umeå att de besväras av ensamhet⁸. Social isolering kan ge samma negativa effekter som dåliga levnadsvanor. Mest skadlig är den ensamhet som är långvarig. Över tid skapar den en lågintensiv stress som i sin tur kan ge högt blodtryck och öka risken för sjukdomar som hjärtinfarkt, stroke och demens.

Trygghet är en viktig faktor för en socialt hållbar bebyggelsemiljö. Kvinnor och tjejer känner sig mer begränsade än män och pojkar vad gäller att röra sig fritt utomhus. 92 procent av killarna och endast 55 procent av tjejerna känner sig trygga när de går ensamma hem på kvällen⁹. Otryggheten bland både tjejer och killar har ökat något sedan år 2016. I rapporten *Jämlika liv* uppgav cirka 40 procent av kvinnorna att de ibland eller ofta väljer att avstå från att gå ut ensam av rädsla av att bli rånad, överfallen eller på annat sätt ofredad. Cirka 5 procent av männen uppgav samma svar. Siffrorna ligger i nivå med riksgenomsnittet¹⁰.

⁶ Salonen, Tapio. Samzelius, Tove & Soares Lindberg, Maria (2021) *Barnfattigdom i Sverige: Årsrapport 2021*, Save the Children International

⁷ Läs om socialt kapital i: Umeå kommun (2020) *Umeås stadsdelar – så står det till. Sociala stadsrumsanalyser och stadsdelsbeskrivningar som underlag till gestaltning av livsmiljöer för välbefinnande, tillit och trygghet*

⁸ Kolada jämföraren (Hämtad: november 2022)

⁹ Umeå kommun (2020) *Unga20*

¹⁰ Umeå kommun (2020) *Folkhälsoundersökning Jämlika liv*

Umeå kommun hade 2017 32 hemlösa per 10 000 invånare, vilket är samma som Sveriges genomsnitt.¹¹ I nya bostadsförsörjningsprogrammet kan läsas att kommunen ska utveckla det vräkningsförebyggande arbetet för att minska risken för avhysning och hemlöshet.

Fokusområde - Arbete och försörjning

Arbetsmarknaden i Umeå är, liksom många utbildningar, präglad av traditionella föreställningar om vad kvinnor respektive män kan och bör arbeta med samt värderingar av kvinnligt och manligt. Könsegregeringen inom utbildningar och yrkesområden hindrar kvinnor och män som arbetstagare att röra sig fritt på hela arbetsmarknaden samt arbetsgivare att se hela arbetskraften. Könsegregationen på arbetsmarknaden i Umeå krymper på vissa håll, samtidigt som de traditionellt manliga branscherna som bygg och de traditionellt kvinnliga branscherna som vård och omsorg fortsatt är segregerade.¹² Ohälsotalen är fortsatt väsentligt högre för kvinnor än för män i Umeå och kvinnor är oftare både lång- och korttidsjukskrivna¹³.

I folkhälsoundersökningen *Jämlika liv* framträder olika villkor vad gäller försörjning. 28 procent av männen och 38 procent av kvinnorna som är sammanboende med någon uppger att de är beroende av sin sambos inkomst. 85 procent av männen och 79 procent av kvinnorna uppger att hushållet skulle klara av en oväntad utgift på 10 000 kronor medan 21 procent av kvinnorna och 15 procent av männen svarar att de inte har de marginalerna i sin privata ekonomi. Det finns även en skillnad geografiskt inom Umeå kommun där 31 procent i typområde 4 och 30 procent i typområde 7¹⁴ uppger att de inte skulle klara en sådan oväntad utgift.

De senaste åren har varit speciella på arbetsmarknaden och bland annat pandemin påverkade arbetsmarknaden på ett omfattande sätt. Många av de branscher som normalt varit tillgängliga för målgrupper som står längre från arbetsmarknaden drabbades initialt hårt. Det har dock skett en snabb återhämtning i regionen i stort samt i Umeå kommun. Sjukpenningtalen är på historiskt låga nivåer och även andelen människor som är beroende av försörjningsstöd är lågt i Umeå kommun. Trots att andelen människor som försörjs av sociala försäkringar och bidrag är på historiskt låga nivåer i såväl Umeåregionen som riket finns stora utmaningar. Långtidsarbetslösheten ligger på höga nivåer framför allt bland utrikesfödda och det så kallade matchningsgapet har ökat¹⁵.

Vad innebär nuläget för Umeå kommun?

Att arbeta med att synliggöra maktstrukturer och arbeta för att förändra dem kräver ambition och mod. Umeå kommuns mest framgångsrika satsningar på social hållbarhet och jämställdhet har blivit lyckade för att det har funnits en politisk vilja, stöttande ledning, engagerade medarbetare, arbetet är kopplat till verksamhetens uppdrag samt att det funnits

¹¹ Umeå kommun (2018) *Uppföljning av bostadsförsörjningsprogram*

¹² Umeå kommun (2019) *Umeå kommuns största arbetsplatsområden*

¹³ Länsstyrelsen Västerbotten (2019) *kvinnor och män i belysning*

¹⁴ Läs mer om typområden i rapporten: Umeå kommun (2020) *Folkhälsoundersökning Jämlika liv*

¹⁵ Samordningsförbundet Umeåregionen (2021) *Socialt bokslut 2021*.

kunskap om makt och motstånd. Kunskap rör en central del av arbetet med social hållbarhet i Umeå kommun och ökar insikten i vilka konsekvenser olika beslut får för olika människor.

Umeå kommun ligger bra till i mätningar på många områden relativt resten av Sverige. Det finns dock områden som tycks tröga att förändra och som står relativt still över tid, till exempel långvarig arbetslöshet, mäns våld mot kvinnor, ojämställdhet i hälsa och den segregerade arbetsmarknaden. Här krävs det riktade insatser och innovativa arbetssätt och dessa områden blir viktiga att fortsatt följa över tid.

Sverige står i november 2022 inför en lågkonjunktur. Hur den kommer att påverka de kommunala verksamheterna och hushållen är ännu inte säkert och heller inte hur långvarig den kommer bli. Högre räntor, matpriser och bränslepriser kommer på ett eller annat sätt att påverka hushållen. Av de som redan innan prishöjningarna levde med liten eller ingen marginal, ensamma eller med barn, är en större andel kvinnor och personer med utländsk bakgrund.

En lågkonjunktur är ingenting som Umeå kommun i sig har rådighet över. Det kommunen kan göra är att bygga vidare på sitt förebyggande arbete, samverkan som redan finns och potentiell samverkan mellan arbetsmarknad, fritid, kultur, skola, förskola och fritids. Till exempel för att arbeta med relaterade frågor såsom; hur kan kommunen underlätta för barnfamiljer med låg hushållsinkomst?

Klimatneutrala Umeå 2040

Både lokala och globala miljöproblem är konsekvenser av människors agerande. Därför kan de inte hanteras utan en förståelse för olika mänskliga behov och en helhetssyn på social, ekonomisk och ekologisk hållbarhet. Umeå kommun har visionen att växa till 200 000 invånare till år 2050. Tillväxten ska ske på ett hållbart sätt. Som en del av den hållbara utvecklingen har kommunen också fastslagit att Umeå ska vara klimatneutralt till 2040.

Programmet för klimatneutralitet syftar till att minska utsläppen av växthusgaser och på så sätt bidra till att hejda den globala uppvärmningen och de klimatförändringar som medföljer. Kommunfullmäktige har fastställt miljömål samt en åtgärdsplan kopplat till målen. Åtgärderna inkluderar de högst prioriterade åtgärderna med den största bedömda effekten i förhållande till uppskattade kostnader. Särskilt stor vikt har fästs vid åtgärder för att minska klimatpåverkan.

Nuläge

Umeå kommunkoncern genomförde 2021 en första nulägesanalys¹⁶ av de utsläpp av växthusgaser som uppstår från den egna verksamheten. Analysen grundade sig på 2019 års tillgängliga data och visade att koncernen ger upphov till ungefär 20 procent av de territoriella växthusgasutsläppen inom Umeå kommun. Analysen visar att följande områden har störst klimatpåverkan och är de som koncernen behöver kraftsamla för att minska utsläppen från:

- Byggnader av fastigheter och anläggningar
- Energianvändning och fjärrvärme
- Fordon och transporter

Umeå kommunkoncern har fastställt indikatorer för klimatmålen som ska utvecklas och konkretiseras ytterligare i genomförandet och kommande uppföljning av det kommunkoncerngemensamma åtgärdsprogrammet. I den mån det är möjligt ska uppföljningen inkludera statistik som synliggör att olika grupper i samhället har olika förutsättningar i klimatomställningen.

Tabell 1 - Indikatorer för klimatomställning (tillgängliga data för 2022 kommer att uppdateras)

Indikator	Nuvärde	Mål 2025	Långsiktigt mål (2030/2040)	Källa
Utsläpp av växthusgaser, kommunorganisatoriskt, kton CO ₂ e	117 (2019)	18*	Minska	Klimatnuläge 2021, v 1.0
Utsläpp av växthusgaser, kommungeografiskt, kton CO ₂ e	593 (2019)	492	90**	Digital klimatplan - Umeå kommun (umea.se)
Andel hållbart resande (buss, cykel, gång) i Umeås tätort, procent	50 (2014)	65	-	Resvane-undersökning 2014
Mängd insamlat kommunalt avfall, exkl trädgårdsavfall, kg/person och år	392 (2021)	380	-	Avfallswebb

¹⁶ Nulägesanalysen presenteras i Umeå kommunkoncerns åtgärdsprogram för miljömålen.

Andel kommunalt avfall till materialåtervinning, inklusive biologisk behandling, procent	41 (2020)	60	-	Kolada
---	-----------	----	---	------------------------

*85 % lägre än utsläppen år 2019

**85 % lägre år 2040 än utsläppen år 1990

Umeå kommuns fokusområden inom klimatneutralitet

Programmet för klimatneutralitet ska säkerställa att hela organisationen, inklusive de kommunala bolagen gemensamt styr mot att nå miljömålen. Programmet fokuserar på gemensamma insatser inom områden som bedöms ha störst potential att bidra till uppfyllande av målen.

Fokusområde – Ledning, styrning och organisation

Fokus inom området är att skapa en organisering och arbetssätt som leder till snabba och konkreta utsläppsminskningar. Arbetet med klimatneutralitet bedrivs på fyra nivåer:

- Koncernnivå – Lokala miljömål och åtgärdsprogrammet.
- Lokal nivå – *Umeå klimatfärdplan*¹⁷. Under 2022 har den första versionen av *Umeå klimatfärdplan* utvecklats i samverkan med näringsliv, offentlig sektor, civilsamhälle och akademi. *Umeå klimatfärdplan* kommer möjliggöra ett starkare samarbete mellan kommunen och olika aktörer för att minska klimatutsläppen och ta ansvar för Umeås del av genomförande av Parisavtalet. I december 2022 signerade drygt 30 aktörer Umeås första lokala klimatkontrakt när de anslöt sig till *Umeå klimatfärdplan*.
- Nationell nivå – Klimatkontrakt 2030¹⁸. Umeå kommun är en av 23 svenska städer som ingår i satsningen. Det är ett kontrakt mellan städer och myndigheter för att snabba på utvecklingen av klimatneutrala städer.
- EU nivå – NetZeroCities, 100-klimatneutrala städer¹⁹. Umeå ingår som en av städerna i EU-kommissionens satsning på att 100 städer i EU ska visa vägen och bli klimatneutrala redan till 2030.

Styrgrupp för programområdet har etablerats. En kommungemensam teamorganisering har initierats. Uppdraget är att skapa framdrift i Umeås klimatarbete som resulterar i konkreta utsläppsminskningar i enlighet med klimatmålen.

Fokusområde - Klimatinvesteringsplaner

Umeå kommun har under året deltagit i nationella dialoger med Viable Cities och myndigheterna kring utvecklingen av klimatinvesteringsplaner liksom tagit del av det stöd som kommit via NetZeroCities som en del EU missionen 100 klimatneutrala städer. Inom kommunkoncernen har det påbörjats en förberedande analys av befintliga investeringsplaner för att se hur de kan användas i de metodstöd som tagits fram via Viable Cities och

¹⁷ [Umeå klimatfärdplan - Umeå kommun \(umea.se\)](#)

¹⁸ [Klimatkontrakt 2030 — Viable Cities](#)

¹⁹ [Home - NetZeroCities](#)

NetZeroCities. Utvecklingen av arbetet sker vidare under 2023 i samverkan med andra aktörer inom offentlig sektor, näringslivet och akademien, både lokalt i Umeå och nationellt.

Fokusområde – Hållbart resande

Över hälften av klimatutsläppen i Umeå kommer från området resor och transporter, som därför är centralt att ställa om för att nå klimatmålen.

Umeå kommun har länge arbetat för ett mer effektivt och klimatsmart mobilitetssystem. Översiktsplanen och dess integrerade trafikstrategi styr mot en stadsplanering där hållbara färd sätt är prioriterade. Umeå kommun utgår från sex utvecklingsstrategier för en stad som håller ihop och där merparten av tillväxten sker inom en femkilometersradie samt i kollektivtrafiknära lägen på landsbygden. Det skapar förutsättningar för de hållbara färd sätten (buss, cykel, gång) samtidigt som tidigare motortrafikleder genom centrala Umeå kan omvandlas till stadsgator.

Under hösten 2022 har en större digital resvaneundersökning genomförts som nådde 30 000 slumpmässigt utvalda Umeåbor. Det kommer ge en förnyad insikt i Umeåbornas resvanor och förändringar från förra undersökningen som genomfördes 2014. Datat kommer att sammanställas och analyseras för att kunna presenteras som ett förnyat beslutsunderlag under 2023.

Umeå kommun genomför utredningar och innovationsprojekt för att möjliggöra bra beslutsunderlag för kommande investeringar. En viktig satsning är Umeås deltagande i att utveckla systemdemonstratorer. Tillsammans med Uppsala, Linköping och Malmö arbetar Umeå kommun med systemdemonstrator ”Färdplan för mobilitetshubbar” för att ta fram en vägledning för att upprätta mobilitetshubbar. Umeå utvecklar även en egen platsbaserad systemdemonstrator med bas i stadsdelen Tomtebo strand som ett sätt att möjliggöra den hållbara och klimatneutrala stadsdelen att växa fram.

Umeås geografiska läge, det exportintensiva näringslivet och avancerad forskning vid tre universitet är viktiga aspekter när det gäller resande till och från regionen. Umeåregionen är beroende av effektiva och tillförlitliga transporter nationellt och internationellt. Samtidigt har Umeå ett högre konsumtionsbaserat utsläpp från flyget än ett nationellt genomsnitt. Det gör flygets klimatomställning till en viktig fråga. Tillsammans med Swedavia, RISE och Biofuel-region undersöker Umeå kommun hur norra Sverige kan bidra till flygets omställning genom projektet Fossilfritt flyg i norra Sverige, FFFLY. Det kommer slutredovisas under 2023.

Arbetet med energiplanen har fortskridit enligt plan. En kartläggning har genomförts av ett oberoende forsknings- och utredningsföretag under augusti 2022 och ska utgöra underlag för framtagande av scenarioanalyser över hur kommunens framtida energibalans skulle kunna se ut. Nulägeskartläggningen och scenarioanalyserna väntas senare utgöra underlag för framtagande av en ny kommunal energiplan i Umeå.

Fokusområde - Cirkulär ekonomi

Umeå kommunkoncern har fortsatt att utveckla arbetet med cirkulär ekonomi²⁰ för att på så sätt bidra till klimatmålen. Cirkulära materialflöden, avfallshantering, affärsmodeller, upphandling, återbruk och reparationer är centralt för att lyckas i klimatomställningen.

Pågående dialog kring återbruk, till exempel inom byggsektorn har fortsatt samt arbetet med att ta fram en gemensam handlingsplan. Umeå kommun har anslutit till Ellen MacArthur Foundation (EMF), en internationell organisation för omställning till cirkulär ekonomi. Att vara med i nätverket är en del av en strategisk plan som innebär att kommunen ska vara ledande inom området.

Vad innebär nuläget för Umeå kommun?

Alla aktörer (företag, organisationer och offentliga verksamheter) i Umeå kommun måste agera och tillsammans arbeta för att skynda på klimatomställningen. Arbetet med klimatneutralitet är en strategisk ledningsfråga och insikterna om klimatarbetets roll i omställningen och aktiviteter som leder till konkreta utsläppsminskningar behöver öka på alla nivåer. De åtaganden som kommunen har idag är inte tillräckliga på lång sikt men de skapar förutsättningar och lärdomar som leder omställningen. Utvecklingen inom området går fort och det är viktigt att kommunen ligger i framkant i denna förflyttning. Umeå kommun är viktig i en kraftsamling för Umeås klimatomställning. Vägen framåt är gemensamma prioriteringar och nya samarbeten. Under kommande år behöver Umeå kommun fortsätta utvecklingen av omställningsfunktioner och uppföljningsverktyg som utvecklas gemensamt.

²⁰ Cirkulär ekonomi – innebär att: 1) designa och planera för smartare och effektivare användning av produkter och material vi redan har genom återanvändning, återvinning och utveckling av det som redan finns. 2) minimera uttag av ämnen från berggrunden och fossila källor när vi behöver producera något nytt. Designa på ett sätt som medger långtidsanvändning, återbruk (utveckling av produkt) och återvinning.

Digital transformation

Nuläge

Digitalisering har stor potential att bidra till lösningar på våra stora samhällsutmaningar. Utöver att upprätthålla välfärden till en lägre kostnad kan den också bidra till att effektivisera befintliga arbetssätt och processer så att medarbetarna kan ägna mera tid åt värdeskapande uppgifter inom exempelvis skola och äldreomsorg. Digitaliseringen är också en viktig möjliggörare för klimatomställningen där både tillämpning av ny teknik och användningen av data kan bidra till att exempelvis optimera drift och underhåll samt minska behovet av fysisk förflyttning.

Medborgarnas krav och förväntningar på digital service i offentlig sektor ökar i takt med att samhället i stort digitaliseras. De förväntar sig samma servicenivåer och tillgänglighet som de upplever inom andra branscher. Pandemin har lett till att fler svenskar än någonsin använder nätets tjänster dagligen och många av de som under pandemins första år tvingades ut på nätet har idag omfamnat tjänster såsom e-handel och e-legitimation.²¹

Världstrender såsom automation och AI kommer också att påverka hur kommunen kan leverera välfärd. Det behöver skapas förutsättningar för denna omställning, inte minst genom att aktivt skapa tillgång till data för att möjliggöra välgrundade och smarta beslut.

Umeå kommuns fokusområden inom digitalisering

Fokusområde - Ledning, styrning och organisering

Fokus inom området är att integrera digitalisering i den ordinarie styrningen och att medarbetare och medborgare involveras i utvecklingen. Digitalisering är en viktig möjliggörare för att Umeå kommun ska nå sin vision och sina långsiktiga mål samt de specifika utmaningar som adresseras i programmet; kompetensförsörjning, arbetsmiljö och ökad medborgarnytta.

Digitaliseringen bidrar idag främst till att skapa förutsättningar för den kontinuerliga verksamhetsutvecklingen med fokus på effektivisering och intern nytta. För att klara välvärdsutmaningarna krävs dock att Umeå kommun aktivt ställer om sin verksamhet utifrån de möjligheter som digitaliseringen medför. Denna omställning, den digitala transformationen, ställer nya krav på ledarskap, användarinvolvering och samverkan. Det kommer att krävas utforskande och innovativa arbetssätt där befintliga strukturer aktivt omvärderas. Insikten om digitaliseringens betydelse och potential i omställningen behöver öka på alla nivåer och medarbetarna behöver ges förutsättningar att bidra i arbetet.

Aktiviteterna inom fokusområdet avser att skapa grundläggande förutsättningar som bidrar till att skapa omställningsförmåga. Allt eftersom grundläggande förutsättningar skapas kan positionerna flyttas fram för att accelerera omställningen och därmed nyttan för medborgare och aktörer i Umeå.

²¹ Svenskarna och internet 2022

Fokusområde - Arkitektur och säkerhet

För att skapa goda förutsättningar för utveckling, förvaltning och samverkan behöver gemensamma och standardiserade ramverk användas. På samma sätt som att arkitektur är en självklarhet i bygget av vägar och byggnader behöver arkitektur också vara en naturlig del i digitaliseringsarbetet. Den koncernövergripande inventering som genomfördes 2021 visar på bristande grundläggande förutsättningar för arkitektur på alla nivåer (strategi, verksamhet, information, teknik). Det krävs därför ett gediget arbete för att etablera önskad förmåga.

Aktiviteterna inom fokusområdet bidrar till att skapa förutsättningar för utvecklingsinitiativ över organisationsgränser och att möjliggöra ett digitalt ekosystem mellan aktörer i Umeå. Genom systematiskt informationssäkerhetsarbete, säker informationshantering och säkert informationsutbyte stärks också tilliten till digitala välfärdstjänster.

Fokusområde - Informationsförsörjning och digital infrastruktur

Många verksamhetsprocesser är beroende av effektiv tillgång till information av rätt kvalitet. För att skapa förutsättningar för datadriven utveckling och möjliggöra planering, drift och uppföljning utifrån relevant data behöver en processororienterad informationsförvaltning etableras. Arbetet kommer att kräva engagemang och resurser i såväl centrala strukturer som i kommunkoncernens förvaltningar och bolag. Initiativ behöver också tas kring struktur för lagring och förmåga till analys av såväl realtidsdata som data som idag finns i koncernens verksamhetssystem. Informationen ska sedan tillgängliggöras så öppet som möjligt så att den skapar värde både inom Umeå kommunkoncern och för övriga aktörer i Umeå. Kommunkoncernen har via plattformen för öppna data²² goda förutsättningar för publicering och ligger långt fram inom området i ett nationellt perspektiv. Utöver detta ska fokusområdet också bidra till förutsättningar för en säker och effektiv IT-drift inom kommunkoncernen.

Fokusområde - Sammanhållen digital service

Medborgare och företag möter i sin vardag digitala tjänster som upplevs sammanhållna och intuitiva, vilket ökar förväntningarna på digitala tjänster även inom Umeå kommunkoncern. Den digitala servicen behöver utgå från användarnas behov och livshändelser.

Inom ramen för fokusområdet kommer insikten om målgruppens behov att öka samt förutsättningarna för en gemensam målbild för en sammanhållen digital service inom kommunkoncernen att analyseras. Umeå kommun har sedan 2017 en e-servicestrategi men arbetet med att nå e-servicevisionen går inte i önskad takt. Förutsättningar för detta behöver ses över.

Vad innebär nuläget för Umeå kommun?

De samhällsutmaningar som kommunen står inför gör att digitaliseringens bidrag till effektivisering och omställning är viktigare än någonsin. Digitalisering är en strategisk

²² www.opendata.umea.se

ledningsfråga och insikterna om digitaliseringen roll i omställningen behöver öka på alla nivåer. Utvecklingen inom området går fort och det är svårt att peka ut en exakt riktning för kommunens förflyttning.

Programmets fokus är därför initialt att skapa grundläggande förutsättningar för omställning med stöd av digitalisering. Tillgång till data behöver säkerställas, förvaltningar och bolag behöver ha rätt tillgång till digitala verktyg för att utföra sitt uppdrag, finansieringsmodeller behöver stötta omställningen samtidigt som grunduppdraget levereras med hög kvalitet etc. Förutsättningar och förmågor kopplat till innovation och digital transformation som är gemensamma för flera förvaltningar och bolag behöver adresseras och tillskapas där de ger bäst effekt. Det gäller teknik, kompetens, resurser, metoder och data.

Kommunens utvecklingsanslag för digitalisering är en möjliggörare för att nå inriktningsmålet. För att optimera dess bidrag till omställning och förutsättningar för att leverera välfärd på nya sätt, kan en översyn av anslagets utformning och kriterier behöva göras.

Kontinuerlig verksamhetsutveckling kommer inte att räcka till för att ställa om i den takt som behövs. Nya metoder behöver utforskas för hur kommunkoncernen kan leverera välfärd. För att möjliggöra förflyttningen krävs såväl ett aktivt och modigt ledarskap som en förändring av kulturen och synen på omställning. Kommunkoncernen kan inte själv lösa alla utmaningar utan samverkan med externa parter såsom akademi, näringsliv, medborgare och andra offentliga aktörer är en förutsättning för att nå framgång.